

Nevyhnutnosť kontemplácie

Roman Cardal

17. januára 2022 ✚ **Spoločnosť**

Raffaello Santi – Aténska škola

zdroj: wikimedia commons

Francis Bacon, anglický filozof 16. storočia, charakterizoval vedecké poznanie ako stratégiu, vďaka ktorej človek získava moc nad prírodou. Toto ponímanie vedy sa výrazne líšilo od postoja, ktorý k nej zaujímali antickí a stredovekí myslitelia. V staroveku a stredoveku sa najviac cenili tzv. slobodné umenia.

Aristoteles za najslobodnejšiu disciplínu považoval metafyziku a v tejto slobode videl jeden z jej najcharakteristickejších znakov. V staroveku a stredoveku sa tzv. služobné umenie chápalo ako oblasť, ktorej skutočne slobodný človek nemôže venovať svoj hlavný záujem. Prečo mali tieto disciplíny v predmoderných časoch na hierarchickej stupnici ľudského poznania vyhradené **nerovnocenné postavenie**?

Služobné (servilné) umenia stáli pod slobodnými umeniami, pretože ako prostriedok mali čisto inštrumentálny charakter. Činnosť typická pre tieto umenia mala **cieľ, ktorý ich presahoval**. Keď staviteľ stavia dom, nerobí to preto, aby vykonával stavebnú činnosť, ale aby postavil stavbu vhodnú na bývanie. Keď lekár lieči pacienta, nerobí to preto, aby sa úplne oddal liečebnej praxi, ale aby pacientovi prinavrátil zdravie. Výsledok týchto aktivít vždy spočíval mimo nich, takže keď sa dosiahol zamýšľaný cieľ, aktivity skončili, pretože už nebol dôvod, aby ďalej pokračovali. Poslúžili ako prostriedok na výrobu produktu a v tomto sa ich zmysel vyčerpal. Antika a stredovek však boli **fascinované iným druhom činnosti**, ktorú označovali ako slobodnú. Išlo o činnosti, ktorých produkt nespočíval mimo nich. Keď niekto pozoroval krásnu prírodnú scenériu, preniesol pozorovaný „obraz“ do svojej mysle, čo však nebolo dôvodom, aby upustil od poznávacej činnosti.

Naopak, prítomnosť poznávaného predmetu v mysli viedla k tomu, aby pokračoval v tejto duševnej aktivite. Ak by do tejto situácie nevstupovali iné faktory (únava, iné druhy životných potrieb), človek by sa mohol oddávať rozjímaniu o niečom krásnom „donekonečna“. Rovnako tomu je aj s počúvaním hudby. Môžeme opakovane počúvať krásnu pieseň, a keď ju nepočujeme, môžeme si ju spievať znova a znova. Existujú teda predmety, ku ktorým smerujú ľudské aktivity, ale niektoré z nich, keď sa dosiahnu, vedú k vyhasnutiu aktivovaných činností; iné ich naopak podnecujú k pokračovaniu a neobsahujú v sebe nič, čo by viedlo k ich

zanechaniu.

Slobodné činnosti boli cenené aj preto, že v nich ľudia vnímali **dotyk večnosti**. Mohli v nich zakúsiť niečo, čo sa deje, čo je mimoriadne aktívne a čo sa vo svojom priebehu nijako nevyčerpáva. To, že je človek schopný takejto aktivity, sa považovalo za stopu nekonečnej večnosti v časnom svete. Videli v tom **prežarovanie zmyslu ľudského života** spútaného servilnými, zotročujúcimi okolnosťami. Sila a príťažlivosť gréckej filozofie súvisí okrem iného aj s týmto jej aspektom. Už predsokratovski kozmológovia sa dokázali povzniesť na úroveň nezaujatých pozorovateľov pravdy o svete a za všetkých to otvorene vyjadril slávny Periklov učiteľ Anaxagoras.

Zlomky predsokratovských mysliteľov podávajú nasledujúce svedectvo: „Anaxagoras hovorieval, že **cieľom života je pozorovanie a z neho prameniaca sloboda**... Na otázku, prečo by si človek zvolil radšej narodiť než nenarodiť sa, vraj odpovedal: „Aby videl nebo a poriadok v celom svete.“ Pozorovanie a kontemplácia reality nie je ako stavba domu alebo liečba pacienta, ktoré trvajú len dovtedy, kým dosiahnu svoj cieľ. Pozorovanie a kontemplácia sú entelechické, majú svoj cieľ v sebe samých, takže ich zmyslom je činné trvanie.

Moderný človek sa na svet a na seba pozerá inak. V zásade súhlasí s Francisom Baconom, ktorý antické a stredoveké poňatie ľudského poznania **odsúdil ako neproduktívne a neužitočné**. O niekoľko storočí neskôr to bol Karl Marx, kto sformuloval rovnaký kritický postoj vo svojej poznámke, že filozofi sa nemôžu uspokojiť iba s kontempláciou sveta, ale musia pristúpiť k jeho premene. Podľa moderného stanoviska sa k slobode nedospieva meditáciou a kontempláciou, ale **hlbokou premenou sveta**, bez ktorej by sa človek nemohol vymaniť zo svojej zotročujúcej situácie. **Hodnota pravdy tak zmenila svoj povahu**. Moderná doba sa čoraz viac odklášala od tradičného ponímania, podľa ktorého pravdu možno dosiahnuť len vtedy, ak rešpektujeme poriadok reality a prispôsobujeme sa mu v myslení aj v rovine praktického konania. **Kritériom pravdy sa stala prax a praktická užitočnosť**. Čo nie je praktické a užitočné, čo neslúži človeku a nezlepšuje jeho hmotný blahobyť, nemá na pravdivosť nárok.

Mohlo by sa zdať, že pragmatizmus je typickou novovekou ideológiou, ale správnejšie je povedať, že **v modernom období sa v nebývalej miere prejavilo to, čo bolo v človeku oddávna prítomné**. Aj antický svet poznal pragmatizmus a utilitarizmus, ktorým sa iba nepodarilo ovládnuť vtedajšiu myšlienkovú scénu. Významnými predstaviteľmi pragmaticko-utilitaristickej ideológie boli sofisti. Prezrádza to výstižná pasáž, v ktorej nedávno zosnulý taliansky filozof Emanuele Severino opisuje ich postoj: „V sofistike sa po prvýkrát ohlasuje téma, ktorá sa v dejinách západnej kultúry hlboko rozvinie: opustenie pravdy v záujme získania moci nad vecami. Logos, v ktorom sa vyjadruje pravda, je teraz nahradený... technikou jazyka, ktorá je schopná transformovať názory ľudí a spoločností a tak možno riadiť beh života, aby smeroval k tým cieľom a poriadkom, ktoré „technik“ považuje za lepšie než tie existujúce.

Diego Rivera – Človek ovládajúci vesmír

zdroj: wikimedia commons

Sofista je ten, u koho sa múdrosť (sophía) zbavená pravdy mení na technickú zručnosť presviedčať v súlade s jeho zámermi. Je teda učiteľom umenia presadiť sa v živote a jeho učenie je odmenené žiakmi, ktorí sú určení na to, aby ovládli spoločnosť.

Severino má pravdu, keď tvrdí, že technická **manipulácia s vecami a ľuďmi sa v priebehu dejín Západu stále viac prehlbovala**. Sila tejto manipulácie závisí od úrovne technológie, ktorú tá či oná spoločnosť vo svojej dobe dosiahla. Antickí sofisti mali k dispozícii „iba“ techniku slova, ale nemohli sa spoliehať na rozvinuté komunikačné prostriedky. Moderná doba so svojím závažným technologickým pokrokom otvorila opísanému sklonu ľudskej mysle oveľa širšie pole pôsobnosti. **Manipulácia** sa v nej stala masová a vďaka čoraz sofistikovanejším technológiám aj intenzívnejšia a invazívnejšia. **Rezignácia na hodnotu pravdy** nevyplýva z nejakého mocenského dekrétu vládnučích elít. Je to **logický dôsledok vývoja západného myslenia**, v ktorom exaktné, pozitívne vedy vytlačili realistickú filozofiu na okraj spoločenského záujmu.

Žiadna moderná veda nedokáže problém pravdy tematizovať, pretože ide o výsostne filozofickú otázku. Pravda je v modernej vede nahradená konzistenciou, logickou kompatibilitou prvkov systému, ktorého operatívne spracovanie patrí do kompetencie jednotlivých vedných disciplín.

To má, samozrejme, určité **dôsledky, ktorých závažnosť v súčasnosti zažívame na vlastnej koži**. Je možné vytvoriť množstvo vnútorne konzistentných systémov, ktoré nezodpovedajú objektívnemu poriadku (systému) reality. Príkladom sú **moderné ideológie**. Mnohé z nich majú svoju vlastnú logiku a vyvodzujú závery v súlade s pravidlami, ktoré v týchto systémoch platia. To vysvetľuje **zaslepenosť**, s akou ideológovia uvádzajú svoje vízie do praxe. Aj keď zavádzanie ideologických opatrení do života občanov sprevádzajú zjavné škody, ideológa to nevyrušuje, pretože **svoju silu čerpá z nenávisti k existujúcemu poriadku** a z harmónie prvkov, ktoré tvoria jeho ideologickú konštrukciu. A to platí aj pre nižšiu triedu ideológov, ktorým ešte záleží na tom, aby ich myslenie malo istú logickú súdržnosť.

Dnes sme však, žiaľ, svedkami nástupu ideológov vyššej triedy, pre ktorých už ani spomínaná konzistentnosť myslenia nepredstavuje nijakú hodnotu. Napriek logickým protirečeniam genderizmu, multikulturalizmu a ekumenizmu sa presadzujú čoraz brutálnejšie a **rozklad poriadku spoločnosti a individuálnych životov** je toho nevyhnutným dôsledkom. Pritom akoby aj oni túžili po večnosti, a tak produktívnu činnosť, ktorá je z princípu dočasná (neentelechičná), udržujú pri živote tzv. permanentnou

(nekončiacou?) revolúciou. Kresťania sú učeníkmi vteleného Slova (Logos) a nelogické prejavy nenávisti im musia byť cudzie. Aj oni sú povolani premieňať skutočnosť, ale tejto ich činnosti **musí predchádzať láskyplná kontemplácia poriadku**, ktorý je v súlade s vôľou Stvoriteľa. Preto nikdy nemôžu pripojiť svoj súhlas k týmto deštruktívnym ideológiám.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/nevyhnutnost-kontemplacie/>